כיתות ז'-ט' | גמרא | שיעור 1 מתוך 3 | 45 דק' | מסכת בבא מציעא דף כא ע"א

"אלו מציאות שלו": מה מותר לי לקחת?

להורדה: מערך שיעור מלא (PDF) · דף עבודה (PDF) · מערך (Word) · דף עבודה (Word)

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יכירו את מצוות השבת אבידה ואת שלושת מושגי היסוד של הפרק: **סימן**, **יאוש** ו**הכרזה**.
- התלמידים יקראו את המשנה "אלו מציאות שלו", יפרשו את הפריטים שברשימה ויסבירו מה משותף לכולם (לפי רש"י: אין בהם סימן, ולכן הבעלים התייאשו).
- התלמידים יבינו את המחלוקת בין רבי מאיר לרבי יהודה בדבר "שיש בו שינוי".
- התלמידים ילמדו את דברי הגמרא "פירות מפוזרין, וכמה?": קב בארבע אמות, ויבחינו בין "דרך נפילה" ל"דרך הינוח".

📖 הסבר למורה

פרק "אלו מציאות" נפתח ברשימת מציאות שהן של המוצא: אין בהן סימן, ולכן הבעלים התייאשו מהן (רש"י: "וזהו טעם כולם"). רבי יהודה אומר שכל שיש בו שינוי חייב להכריז. הגמרא שואלת "וכמה?" על פירות מפוזרים: קב בארבע אמות, דרך נפילה ולא דרך הינוח, ומעמידה את הדין במכנשתא דבי דרי. שאלות רבי ירמיה, שמסתיימות ב"תיקו", הן הרחבה לתלמידים מתקדמים.

📜 המקור (מנוקד, מתוך ספריא)

משנה, בבא מציעא כא ע"א

מַתְנִי׳ אֵלּוּ מְצִיאוֹת שֶׁלּוֹ, וְאֵלּוּ חַיָּיב לְהַכְרִיז. אֵלּוּ מְצִיאוֹת שֶׁלּוֹ: מָצָא פֵּירוֹת מְפוּזָּרִין, מָעוֹת מְפוּזָּרוֹת, כְּרִיכוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְעִגּוּלֵי דְּבֵילָה, כִּכָּרוֹת שֶׁל נַחְתּוֹם, מַחְרוֹזוֹת שֶׁל דָּגִים, וַחֲתִיכוֹת שֶׁל בָּשָׂר, וְגִיזֵי צֶמֶר הַלְּקוּחִין מִמְּדִינָתָן, וַאֲנִיצֵי פִּשְׁתָּן, וּלְשׁוֹנוֹת שֶׁל אַרְגָּמָן – הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר.

רש"י, ד"ה מעות מפוזרות

מעות מפוזרות - הואיל ואין להם סימן ניכר איאושי מיאש והוו להו הפקר וזהו טעם כולם:

משנה, בבא מציעא כא ע"א

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כֹּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שִׁינּוּי – חַיָּיב לְהַכְרִיז. כֵּיצַד? מָצָא עִגּוּל וּבְתוֹכוֹ חֶרֶס, כִּכָּר וּבְתוֹכוֹ מָעוֹת.

גמרא, בבא מציעא כא ע"א

גְּמָ' מָצָא פֵּירוֹת מְפוּזָּרִין. וְכַמָּה? אָמַר רַבִּי יִצְחָק: קַב בְּאַרְבַּע אַמּוֹת. הֵיכִי דָּמֵי? אִי דָּרָךְ נְפִילָה – אֲפִילּוּ טוּבָא נָמֵי! וְאִי דָּרָךְ הִינּוּחַ – אֲפִילּוּ בְּצִיר מֵהָכִי נָמֵי לָא!

גמרא, בבא מציעא כא ע"א

אָמַר רַב עוּקְבָא בַּר חָמָא: בְּמַכְנַשְׁתָּא דְּבֵי דָּרֵי עָסְקִינַן. קַב בְּאַרְבַּע אַמּוֹת דִּנְפִישׁ טִרְחַיְיהוּ – לָא טָרַח אִינִישׁ וְלָא הָדַר אָתֵי וְשָׁקֵיל לְהוּ, אַפְקוֹרֵי מַפְקַר לְהוּ. בְּצִיר מֵהָכִי – טָרַח וְהָדַר אָתֵי וְשָׁקֵיל לְהוּ, וְלָא מַפְקַר לְהוּ.

גמרא, בבא מציעא כא ע"א (הרחבה לתלמידים מתקדמים)

בָּעֵי רַבִּי יִרְמְיָה: חֲצִי קַב בִּשְׁתֵּי אַמּוֹת, מַהוּ? קַב בְּאַרְבַּע אַמּוֹת, טַעְמָא מַאי – מִשּׁוּם דִּנְפִישׁ טִרְחַיְיהוּ. חֲצִי קַב בִּשְׁתֵּי אַמּוֹת, כֵּיוָן דְּלָא נְפִישׁ טִרְחַיְיהוּ – לָא מַפְקַר לְהוּ. אוֹ דִלְמָא: מִשּׁוּם דְּלָא חֲשִׁיבִי, וַחֲצִי קַב בִּשְׁתֵּי אַמּוֹת, כֵּיוָן דְּלָא חֲשִׁיבִי – מַפְקַר לְהוּ.

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

1. פתיחה: מה הייתם עושים? שני חפצים בחצר בית הספר (5 דקות)
2. המשנה: רשימת המציאות שהן של המוצא (12 דקות)
3. רבי יהודה: "כל שיש בו שינוי" (8 דקות)
4. הגמרא: פירות מפוזרים, קב בארבע אמות (13 דקות)
5. סיכום, הלכה למעשה ודף עבודה (7 דקות)

פירוט מלא של כל שלב, עם הסברים, טיפים, שאלות לכיתה ומפתח תשובות, נמצא במערך השיעור המלא (PDF).

💬 שאלות לדיון

1. התורה מצווה "השב תשיבם", אבל המשנה מתירה לקחת חפצים בלי סימן. האם זו "פרצה" במצווה? או שזה הגיוני? נמקו.
2. יאוש הוא דבר שקורה בלב של הבעלים. איך המוצא יכול לדעת מה קורה בלב של אדם אחר? על מה הגמרא סומכת?

3. הגמרא מתחשבת בשאלה אם "נפיש טרחייהו". מה זה מלמד על הדרך שבה ההלכה מתייחסת להתנהגות של אנשים אמיתיים?
4. האם יש היום חפצים שהם כמו "ככרות של נחתום", זהים לגמרי זה לזה? ומה עם טלפון או מפתחות?

💡 הערות למורה

הלכה למעשה (שולחן ערוך, חושן משפט):

- רסב, ג: אין המוצא חייב להכריז "אלא בדבר שיש בו סימן", ודבר שאין בו סימן שבעליו הרגישו בנפילתו "הרי הוא של מוצאו".
- רסב, ו: הפריטים שבמשנה (מעות מפוזרים, עיגולי דבילה, ככרות של נחתום ועוד) "הרי אלו שלו", כי "מסתמא הרגישו הבעלים בנפילתם וכיון שאין בהם סימן מתייאש".
- רס, ז: פירות מפוזרים במקום הגרנות, "כמו קב בתוך ד' אמות" הם של המוצא; חצי קב בשתי אמות וקביים בשמונה הם "ספק לפיכך לא יטול". זה הדין במקרה של "תיקו".
- רסב, טו: "מצא עיגול ובתוכו חרס ככר ובתוכו מעות", חייב להכריז, כדעת רבי יהודה.

מקורות מאתר ספריא: גמרא, מהדורת וויליאם דוידסון (ניקוד: דיקטה); רש"י, דפוס וילנא; שולחן ערוך, דפוס למברג; רמב"ם, תורת אמת. מומלץ שמורה יעבור על החומר לפני השיעור.

📝 בדף העבודה

השלמת מילים עם מחסן מילים, טבלה: שלו או חייב להכריז?, 5 שאלות הבנה, שאלת חשיבה ובונוס: מודעת "נמצא". מחוון מלא בעמוד השני.

מקורות

- בבא מציעא כא ע"א (ספריא)
- שולחן ערוך, חושן משפט רס (ספריא)
- שולחן ערוך, חושן משפט רסב (ספריא)

מחוון: "אלו מציאות שלו": מה מותר לי לקחת?

1. **חלק א:** (1) מְפוּזָּרִין (2) בִּרְשׁוּת הָרַבִּים (3) נַחְתּוֹם (4) שִׁינּוּי (5) חָרֵס (6) קַב (7) נְפִילָה (8) הִינּוּחַ (9) דָּרֵי (10) מַפְקֵר. המילה "סְתָמָן" במחסן היא מסיחה ואינה נכנסת.
2. **חלק ב:** (1) מטבעות מפוזרות: שלו, אין בהן סימן והבעלים התייאשו. (2) ככר של נחתום: שלו, כל ככרות הנחתום שוות. (3) ככר של בעל הבית: חייב להכריז, יש בה סימן. (4) עיגול דבילה ובתוכו חרס: לרבי יהודה חייב להכריז, זה שינוי (וכך להלכה). (5) קב חיטים פזור על ארבע אמות בגורן: שלו, הטורח רב והבעלים הפקירו. (6) ערימת פירות קטנה שהונחה בצד הדרך: לא נוגעים, זו דרך הינוח והבעלים יחזרו.
3. **חלק ג:**
    1. אין בהם סימן, ולכן הבעלים התייאשו מהם והם הפקר (רש"י: "וזהו טעם כולם").
    2. כל ככר שיש בו דבר חריג (שינוי) חייב להכריז, כי השינוי הוא סימן. דוגמאות: עיגול ובתוכו חרס, ככר ובתוכו מעות.
    3. קב פזור על ארבע אמות.
    4. אם הפירות נפלו (דרך נפילה), הם של המוצא אפילו אם יש הרבה. אם הונחו (דרך הינוח), אסור לקחת אפילו מעט, כי הבעלים יחזרו.
    5. בזמן איסוף התבואה בגורן. הבעלים לא יטרחו לאסוף קב שפזור על ארבע אמות, ולכן הם מפקירים אותו.
4. **חלק ד:** שאלה פתוחה. כל תשובה מנומקת מתקבלת. כדאי לשים לב לשני השיקולים: האם יש בחפץ סימן (טלפון עם תמונת רקע, ארנק עם תעודה), והאם סביר שהבעלים התייאשו.
5. **בונוס:** במודעה כותבים מה נמצא באופן כללי, איפה, ולמי לפנות. את הסימנים צריך לתת מי שאיבד.